

# marife

dini arařtırmalar dergisi

Turkish Journal of Religious Studies

cilt / volume: 24 • sayı / issue: 2 • kış / winter 2024

## Süleyman Feyyaz'ın "Esvât" Adlı Romanından Perde Arkası Sesler\*

### *Voices Behind the Scenes from the Novel "Aswat" by Sulaiman Fayyad*

Hasan Uçar\* 

Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı  
Assoc. Prof., Selçuk University, Faculty of Theology, Department of Arabic Language and Rhetoric  
Konya / Türkiye  
hasan.ucar@selcuk.edu.tr | <https://orcid.org/0000-0003-1995-8414>

Seyit Ahmet Akay 

Öğretim Görevlisi, Aksaray Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı  
Lecturer, Aksaray University, Faculty of Islamic Studies, Department of Arabic Language and Rhetoric  
Aksaray / Türkiye  
seyitahmetakay@gmail.com | <https://orcid.org/0000-0002-2659-2898>

\* Corresponding Author / Sorumlu Yazar

#### Article Type / Makale Tipi

Research Article / Araştırma Makalesi

DOI: 10.33420/marife.1433887

#### Article Information / Makale Bilgisi

Received / Geliş Tarihi: 08.02.2024

Accepted / Kabul Tarihi: 09.09.2024

Published / Yayın Tarihi: 30.12.2024

**Cite as / Atıf:** Uçar, Hasan- Akay, Seyit Ahmet. "Süleyman Feyyaz'ın "Esvât" Adlı Romanından Perde Arkası Sesler". *Marife* 24/2 (2024) 568-589. <https://doi.org/10.33420/marife.1433887>

**Plagiarism / İntihal:** This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.



**Copyright / Telif Hakkı:** "This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) International License." / "Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır."

**Ethical Statement / Etik Beyan:** \* This study was produced by developing the last chapter of Seyit Ahmet AKAY's master's thesis titled 'Soleiman Feyyad and his novel Asvât' / Bu makale Seyit Ahmet AKAY'ın "Süleyman Feyyaz ve "Esvât" Adlı Romanı" adlı yüksek lisans tezinin son bölümü geliştirilerek üretilmiştir.

## | Süleyman Feyyaz'ın “Esvât” Adlı Romanından Perde Arkası Sesler

### Özet

*Bu çalışma, Süleyman Feyyaz'ın (1929-2015), Mısırlı bir göçmen olan Hâmid'in Fransa'da evlendiği ve yıllar sonra memleketine ziyaret için getirdiği eşi Simon'un köylü kadınlar tarafından sünnet edilmesini ele alan “Esvât (Sesler)” adlı romanda örtülü olarak anlatılanları ele almaktadır. Başlıkta yer alan ve bir olayın görünürde olmayan gizli tarafları anlamında mecazi olarak kullanılan perde arkası okuma ile Feyyaz'ın satır aralarına gizlediği tahliller kastedilmektedir. Romanın olay örgüsünden ve trajik sonucundan daha çok karakterler üzerinden değinilen kültür çatışmasını merkeze alan bu makale, yazarın âdet ve geleneklere yönelik örtülü eleştirisine, 1967 Arap-İsrail savaşı sonrasında yazılması sebebiyle mevcut yönetime dolaylı karşı duruşuna ve sansür endişesinden kaynaklanan alegorik anlatısına odaklanmaktadır. Süleyman Feyyaz (1929-2015), Arap dilbilimcisi olarak yetişip, İslam medeniyetindeki bazı ünlü şahsiyetleri anlattığı biyografi eserleri Türkçeye çevrilen Mısırlı hikâye ve roman yazarıdır. 1956'da lisansını, 1959 yılında ise yüksek lisans eğitimini Ezher Üniversitesi Arap Dili Fakültesi'nde tamamlamış ve kariyerine öğretmenlikle başlamıştır. Farklı Arap ülkelerinde öğretmenlik yapmanın yanı sıra çeşitli yayınevlerinde yöneticilik ve sekreterlik görevlerinde bulunmuştur. Feyyaz, “Esvât (Sesler)” adlı ilk ve en ünlü romanıyla tanınmış hem Arap dünyasında hem de Batı'da büyük bir ilgi görmüştür. Roman, 1940'lı yıllarda Mısır'ın bir köyünde yaşanmış gerçek bir olaydan kurgulanarak kaleme alınmıştır. Daha öncesinde selefleri tarafından işlenen Doğu-Batı kültür çatışması romanda ana temadır. Fakat önceki romanlardan farklı olarak bu kez mekân Avrupa değil, Mısır'dır ve acıklı sonu yaşayan bir Arap genci değil, Fransız bir kadındır. Simon, Mısır'dan Fransa'ya çalışmaya gitmiş ve orada evlenmiş olan Hâmid'in eşi. Ancak yıllar sonra eşiyle birlikte memleketine dönen Hâmid'in bıraktığı Mısır ile onca yıl sonra gördüğü Mısır arasında pek fark yoktur. Dolayısıyla Hâmid, eşinin cadde ve sokakların kirliliğini, toplumun geri kalmışlığını, köy hayatının düzensizliğini, eğitimsiz insanların çıkarıcı ve dünyevi yaklaşımını görmesini istemez. Ne var ki durum, savaş artığı bir toplumun yenilmişliğiyle, delik deşik hayatiyle, yıkık dökük evleriyle günü kurtarma gayretinde olan geri kalmış zihniyetiyle sınırlı kalmaz ve kadının sünnet olması gerektiğine inanan gelenekçi insanların zor kullanarak ameliyat ettikleri Simon özelinde Batı'nın mağduriyetine ve masumiyetine kadar gider. Diğer taraftan insanların özendiği Simon'un da kendini mağdur eden Doğu'nun kültürü gibi insanları irrite eden, içinde bulunduğu toplumun resmi olmayan yasalarını hiçe sayan dahası ironik bir ifadeyle bir Doğulunun bile ayıpladığı bir kültürü vardır. Ne kadar eleştiriyi hak ediyor olsa da Simon, görece güzel bir kadındır, alımlıdır, bakımlıdır, yardımseverdir, herkesin gözünü alamadığı bir karakterdir. Ama ne yazık ki tatili ölümüyle sonuçlanmıştır. Simon, onca iyiliğine rağmen kan kaybından can vermiştir. Simon, Batı'dır ve toplumda fitneye sebep olan, erkeklerin ve kadınların düşünce dünyalarını perişan eden de odur. Peki, her şeye rağmen Batı bunu hak etmiş midir? Ölen Batı mıdır? Yoksa ona bunu reva gören Doğu mudur? Yazar işte bu kültür farkını ve çatışmasını dönemin konjonktürünü de dikkate alarak perde arkasından okura sunmayı başarmıştır. Romanda Mısır toplumundaki geri kalmışlık, ahlaki değerlerdeki erozyon ve Doğu-Batı kültür çatışması sebebiyle ortaya çıkan sorunlar, roman karakterlerinin monologlarıyla serdedilir. Yazarın planlamadığını söylediği ilginç nokta ise “Sesler” romanında Simon'un sesine yer verilmemesidir. Bunu ancak Doğulunun konuştuğu ve tanımladığı kadar var olan Batı'nın, farkında olmadan da olsa kısılan sesi şeklinde okumak mümkündür.*

**Anahtar Kelimeler:** Arap Dili Belâgati, Kültür Çatışması, Süleyman Feyyaz, Esvât, Kadın Sünneti, Perde Arka Okuma.

### Voices Behind the Scenes from the Novel “Aswat” by Sulaiman Fayyad

#### Summary

*This study deals with the themes implicitly explained in the novel “Esvât (Voices)”. The novel by Sulaiman Fayyad (1929-2015) deals with the circumcision of Simon by the village women. Simon is the wife of Hâmid, an Egyptian immigrant, whom he married in France and brought back to his hometown for a visit years later. Behind-the-scenes reading, which is also mentioned in the heading, is used metaphorically in the sense of the hidden aspects of an event and refers to the analyses that Feyyaz hides among the lines. It is not the narrative and tragic conclusion of the novel that is discussed in this article, this article focuses on the cultural conflict narrated through the characters of the novel and on the author's implicit criticism of customs and traditions, his indirect opposition to the current administration after the 1967 Arab-Israeli war, and his allegorical narrative stemming from his concern for censorship. Sulaiman Fayyad (1929-2015) is an Egyptian story and novel writer who was trained as an Arabic linguist and whose biographical works about some famous figures in Islamic civilization were translated into Turkish. He received his bachelor's degree*

in 1956 and his master's degree in 1959 from Al-Azhar University, Faculty of Arabic Language, and started his career as a teacher. In addition to teaching in various Arab countries, he also worked as a manager and secretary in different publishing houses. Fayyad was known for his first and most famous novel called "Aswât (Voices)" and attracted great attention both in the Arab world and in the West. The novel was based on a real event that took place in a village in Egypt in the 1940s. The East-West cultural conflict is the main theme of the novel. However, different from earlier novels, the setting is not Europe but Egypt, and it is not an Arab young man who suffers a sad end but a French woman. Simon is the wife of Hâmid, who went to France from Egypt to work and got married there. After many years, Hâmid returns to his homeland with his wife. There is not much difference between the Egypt he left and the Egypt he sees after all these years. Therefore, Hâmid does not want his wife to see the pollution of the streets, the backwardness of the society, the shabbiness of village life, the selfish and mundane approach of uneducated people. However, the situation is not limited to the defeatism of a war-torn society, its riddled life, its decrepit houses and its backward mentality that strives to save the day. The novel goes as far as the victimization and innocence of the West in the case of Simon, who is forcibly operated on by traditionalists who believe that women should be circumcised. On the other hand, Simon, whom people look up to, has a culture similar to that of East, which victimizes her. And her culture irritates people, disregards the unofficial laws of the society in which she lives and, moreover, is condemned by an Easterner. No matter how much criticism she deserves, Simon is a relatively beautiful woman, charming, well-groomed, helpful and she is a character that no one can take their eyes off. But unfortunately, her vacation ended in her death. Simon bleeds to death despite all her good deeds. Simon is the West, and the one who causes discord in society and corrupts the thoughts of men and women. Does the West deserve this after all? Is it the West that dies, or the East that does this to the West? The author has managed to present this cultural difference and conflict to the reader behind the scenes, taking into account the conjuncture of the period. The problems arising from the backwardness of the Egyptian society, the erosion of moral values and the East-West cultural conflict are revealed through the monologues (voices) of the characters in the novel. It is possible to read this as the muted voice of the West, which exists only as much as the Easterner speaks and defines it.

**Keywords:** Arabic Language and Rethoric, Culture Conflict, Sulaiman Fayyad, Aswât, Female Circumcision, Reading Behind the Scenes.

## Giriş

Süleyman Feyyaz'ın *Esvât* adlı romanı, karakterlerin seslerinin şekillendiği bir romandır. Eser, Batı'nın işgücüne ihtiyaç duyduğu bir zaman diliminde gurbetçi olarak Fransa'ya giden Mısırlı Hâmid'in eşi Simon'un, yıllar sonra tatil için geldiği memleketinde âdetlerine bağlı kadınlar tarafından sünet edilmesi esnasında gerçekleşen ölümünü konu edinmektedir.

Bu makalenin konusu ise romanın okura aşikâr olan kurgusu veya söz konusu olayın trajik sonu değildir. Süleyman Feyyaz'ın "sesler" başlığıyla örtülü olarak okura duyurmaya çalıştığı mesajlara perde arkası nitelemesiyle<sup>1</sup> odaklanan çalışmada romana gizlenenler; kültür farkı ve çatışması, sansür endişesi nedeniyle kısılan sesler, savaşın sonucu olan geri kalmışlığın monologlara yansıyan çılgılığı ve âdetlere gösterilen sessiz tepkiler şeklinde dört başlıkta incelenmiştir. Zira "esvât", Arapçada "sesler" demektir. Bu sesleri duymayı ve duyurmayı amaç edinen çalışmaya konu olan romanın ismi, kurgusu ve anlatım tarzında kullanılan teknikle ilişkilidir. Zira romanın yazımında "çok seslilik"<sup>2</sup> tekniği esas alınmıştır. Post modern romanda kullanılmaya başlanılan bu kurgusal yapıda birden çok karakter, olayları kendi bakış açılarıyla anlatır. Karakterlerin sözleri kendi toplumsal bakış açılarını ve fikirlerini yansıtır. Bunlar birbirleriyle çelişebilir; zira karakterler, en az yazar

<sup>1</sup> D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, (İstanbul: Ülke Yayın Haber, 1994), 899; Güncel Türkçe Sözlük, "Perde Arkası" (Erişim: 19 Ağustos 2024).

<sup>2</sup> Cabir Uşfur, "Esvâtü Süleyman Feyyaz" (Londra: Cerîdetü'l-Hayat, 2001), 260.

kadar bağımsız bir bilince sahiptir. Okuyucu, birden çok anlatıcının görüşlerine muhatap olur.<sup>3</sup> Karakterlerin özgün monologları birbirinin devamı gibidir. Böylece muhatap, kendini sanki bir sinema filmi ya da tiyatro oyunu izler gibi hisseder. Bu teknikte isterse yazar da söz alabilir ancak Süleyman Feyyaz bu romanında karakterler dışında bir anlatıcıya yer vermemiştir. Romanda beş erkek ve iki kadın karakter anlatıcı olarak yer almakta ve sadece onların sesine yer verilmektedir. Olayların merkezinde yer alan Fransız Simon'a bir anlatıcı olarak söz hakkı verilmez, dolayısıyla onun sesi duyulmaz. Okur, onun bakış açısını ve düşüncelerini diğer karakterlerle olan diyaloglarından öğrenir.

Romanın 1967'den sonra yazılmış olması dikkate alındığında, kullanılan çokseslilik tekniğinin önemi daha iyi anlaşılacaktır. Zira çokseslilik, bu beklenmedik felaketi aydınlatma, problemin sebebinin ve tedavisini araştırma, olayların birbirleriyle ilişkilerine derinlemesine dalma ve daha önce hiç temas edilmemiş karanlık noktalara ışık tutma imkânı tanımaktadır.<sup>4</sup> Romanın *Batı'da* yankı uyandıran dikkat çekici bu özelliği; Fransız Simon'un trajik ölümü ile Batılıları, Doğulular hakkındaki yargılarında haklı oldukları konusunda cesaretlendirmiş ve romanın birçok dile tercüme edilmesine vesile olmuştur.

Bu çalışma çerçevesinde bu kısa girişten sonra önce kısaca romanın konusu ele alınacak; daha sonra bir Arap dilbilimcisi olarak yetişen ve daha çok biyografi eserleriyle tanınan, *es-Sûrat ve'z-Zill ve'l-Fellâhu'l-Fasîh, el-Karîn velâ Ehad ve Eyyâmu'l-Mücâvir* gibi romanların ve *Atşân yâ Sabâyâ, Ahzânu Huzeyrân, el-Uyûn* gibi on farklı hikâyenin yazarı olan Süleyman Feyyaz'ın, *Esvât'ın* şekillendiği döneme tanıklık eden biyografisine temas edilecek ve ardından makalenin başlığını taşıyan satır arası okuma gerçekleştirilecektir.

## 1. Romanın Konusu

Hikâye, dört ayrı bölümden oluşur. İlk bölüm, Hâmid el-Bahîrî'nin Fransız asıllı eşi Simon'la birlikte Mısır'ın Nil deltasındaki "Derâviş" adlı köye yapacakları ziyaretin heyecanını konu alır. Bu önemli misafirlerin gelişiyile birlikte köydeki yaşam, resmi görevliler ve diğer karakterler aracılığıyla gözler önüne serilir. Karakol komutanı, Hâmid el-Bahîrî ve onun kardeşi Ahmed el-Bahîrî, köy muhtarı ve kültürlü genç Mahmûd b. el-Mensî gibi karakterler, olayları kendi bakış açılarıyla anlatarak hikâyenin gelişimine katkıda bulunurlar. Roman, bu karakterlerin gözünden izleyiciye sunulur ve onların sesleriyle anlatılır.<sup>5</sup>

İkinci bölüm, "Derâviş'teki Anafor" başlığı altında yer alır. Hâmid el-Bahîrî, henüz küçük bir çocukken çaldığı üç beş kuruş nedeniyle babası tarafından köyden kovulmuştur. Köyünden kaçtıktan sonra gemilerde ve çeşitli işlerde çalışmıştır. Fransa'ya yerleşerek zengin bir iş adamı olmuş ve Fransız gazeteci Simon'la evlenmiştir. Hâmid, aradan geçen otuz yıldan sonra köyüne ve ailesine eşiyile birlikte bir ziyaret planlar. Hâmid el-Bahîrî'nin köydeki kardeşi Ahmed el-Bahîrî ve köy muhtarı

3 Neslihan Şen Altın, *Edebiyat Sosyolojisi Açısından Postmodern Romanın Toplumsal Temelleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013), 213.

4 Uşfur, "Esvâtü Süleyman Feyyaz", 262.

5 Süleyman Feyyaz, *Esvât*, (Kahire: Daru's-şurûk, 2010), 9-25.

ikinci bölümde konuşan diğer karakterlerdir.<sup>6</sup>

Üçüncü bölümün başlığı, "Mahmûd b. el-Mensî'nin Günlükleri" şeklindedir. Mahmûd b. el-Mensî, yaşadığı olayları günlük şeklinde yazmaktadır. "10 Ağustos Cuma", "11 Ağustos Cumartesi", "12 Ağustos Pazar" bu bölümün ara başlıklarıdır. Simon'un eşinin iş için Kahire'ye gittiği bu üç günde köyde yaşananlar, Mahmûd'un kaleminden aktarılmaktadır. Mahmûd, Simon ile birlikte köy ve çevresinde yaptıkları gezi sırasında yaşadıklarını, Simon'un sorularına verdiği cevapları, Simon'a karşı beslediği fakat söyleyemediği duyguları ve köylülerle Simon arasında geçen diyalogları bu bölümde detaylı bir şekilde paylaşmaktadır.<sup>7</sup>

"Kuşatma", romanın final bölümünün adıdır. Bu bölümde Ahmed'in eşi Zeyneb, Ahmed'in annesi ve memur (karakol komutanı) karakterleri öne çıkarılmaktadır. Zeyneb ve köydeki diğer bazı kadınlar, Simon'a karşı duydukları kıskançlık sebebiyle ona karşı bir plan hazırlarlar. Hâmid el-Bahîrî'nin bir haftalığına Kahire'ye gitmesi, onlar için bir fırsattır. Geleneğe göre sünnet olması gereken Simon'a bir operasyon düzenlenmek istenmektedir. Bu operasyona, dini ve ahlaki gerekçeler ileri sürülerek anne de ikna edilir ve bu eylemin faydalı olacağına inandırılır. Başlangıçta bir oyun gibi görünen bu plan, Zeyneb'e güzel bir iş gibi sunulur ancak işler planlandığı gibi gitmez ve trajik bir olayla sonuçlanır ve Fransız Simon kan kaybından hayatını kaybeder.<sup>8</sup>

## 2. Süleyman Feyyaz ve Yaşadığı Dönemin Tarihsel Arka Planı

Mısır, İngiltere tarafından 28 Şubat 1922'de bağımsız bir devlet olarak kabul edilmiş ve Ahmed Fuâd, kral unvanıyla 15 Mart 1922'de görevine başlamıştı. Böylece Mısır'da monarşi ilan edilmiş oldu. 19 Nisan 1923'te yayımlanan anayasanın hazırlanmasında Belçika anayasası temel alındı. 1936'da İngiltere ile Mısır arasında bir ittifak antlaşması yapıldı. İngiltere'nin çabaları neticesinde ülke, Mayıs 1937'de Milletler Topluluğu'na katıldı. Mısır II. Dünya Savaşı yıllarında tarafsız kaldı ancak bu süreçte İngiltere ile olan iş birliğini sürdürdü. 22 Mart 1945'te Arap Birliği Teşkilatı, üye ülkelerin bağımsızlığını korumak, ekonomik, askeri ve kültürel iş birliği yapmak üzere Mısır'ın girişimiyle Kahire'de kuruldu. Filistin'deki İngiliz mandasının 14 Mayıs 1948'de sona ermesiyle, İsrail'in kuruluşu ilan edildi. Bunun üzerine Mısır, Arap Birliği ülkeleri ile birlikte İsrail'e karşı savaş ilan etti ancak bir sonuç alınamadı. Ekim 1951'de Mısır hükümeti, 1936 antlaşmasını feshetti. 16 Ekim 1951'de Fârûk, Mısır ve Sudan kralı ilan edildi. Mısır'ın bu kararını kabul etmeyen İngilizlere karşı halkın nefreti arttı. İngilizlerin 25 Ocak 1952'de İsmâiliye'de yaptığı katliama tepki olarak halk tarafından gösteriler düzenlendi. İngilizler bir polis karakolundaki 50 polisi öldürerek geri adım atmadıklarını gösterdi.<sup>9</sup> 22 Temmuz 1952'de Cemal Abdunnâsır'ın liderliğini yaptığı Hür Subaylar (ed-Dubbâtü'l-ahrâr)

<sup>6</sup> Feyyaz, *Esvât*, 27-45.

<sup>7</sup> Feyyaz, *Esvât*, 47-65.

<sup>8</sup> Feyyaz, *Esvât*, 67-85.

<sup>9</sup> William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, Çev. Mehmet Harmancı, (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008), 337.

askeri darbe yaparak ülke yönetimine el koydu.<sup>10</sup>

Hür Subaylar tarafından gerçekleştirilen askeri darbenin ardından kurulan hükümetin başına General Muhammed Necîb getirildi. 10 Aralık 1952'da mevcut anayasa yürürlükten kaldırıldı ve tüm siyasi partiler kapatıldı (16 Ocak 1953). Haziran 1953'de ise ihtilâl konseyi monarşiyi kaldırarak cumhuriyeti ilan etti ve General Necîb ülkenin cumhurbaşkanı oldu. İhtilâl Konseyi'ndeki diğer üyeler, farklı bakanlıkları paylaşarak yönetimi şekillendirdi. Aynı yıl mevcut yönetime muhalif olan siyasetçiler tutuklandı ve basına sansür kondu. Devrim sonrasında darbeyi destekleyen Müslüman Kardeşler Örgütü umduğunu bulamadı ve aksine Nâsır'a suikast girişiminde buldukları iddiasıyla faaliyetleri yasaklandı (Ocak 1954), İhvan mensubu on binlerce insan tutuklandı ve hapse atıldı.<sup>11</sup> Muhammed Necîb, demokratik sisteme geçişin hızlandırılmasını istediği için, ihtilâl konseyi tarafından görevinden alındı ve ev hapsinde tutuldu ancak halktan gelen tepkiler üzerine görevine tekrar iade edildi. Haziran 1956'da gerçekleştirilen halk oylamasıyla, Cemal Abdünnâsır ülkenin yeni cumhurbaşkanı oldu.<sup>12</sup>

Hür Subayların iktidara gelmesi, Mısır'ın iç politikasının yanı sıra dış politikada da yeni sonuçlar doğurdu. Mısır'ın İsrail'le olan ilişkileri, özellikle 1955 yılında kötüleşmeye başladı. Arap ülkelerinin İsrail'i boykotunda Mısır öncü bir rol üstlenerek, Süveyş Kanalı'nı İsrail gemilerinin geçişine kapattı. Sovyet yanlısı politikalar izleyen Mısır, Süveyş Kanalı'nı millileştirdi (1956).<sup>13</sup> Akabinde Sînâ Yarımadası İsrail tarafından işgal edildi (29 Ekim 1956). Bu gelişmeler üzerine Fransa ve İngiltere tarafından Kanal bölgesine bir harekât düzenledi ve bölgedeki şehirler bombalanarak ağır hasar aldı. Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin arabuluculuk girişimleri sonucunda savaş sona erdi. 1957'de birçok yabancı şirket millileştirildi. Arap milliyetçiliğine dayalı yürütülmeye başlanan yeni dış politikanın bir yansıması olarak Suriye ve Mısır, "Birleşik Arap Cumhuriyeti" olarak birleştiklerini ilan etti (1 Şubat 1958). Ancak 1961'de bir grup Baasçı subayın darbe yaparak Suriye'deki yönetimi ele geçirmesi üzerine bu birlik sona erdi. 1962'de Yemen'deki iç savaşa müdahalede bulunarak darbecilere destek veren Nâsır'ın bu politikası, Suudi Arabistan ile ilişkilerin bozulmasına sebep oldu.<sup>14</sup>

Ürdün, Mısır ve Irak arasında 30 Mayıs 1967'de imzalanan askeri ittifak anlaşmasının ardından İsrail, 5 Haziran 1967'de Mısır'a ani bir saldırı düzenledi ve gerekçesini "önleyici savaş" olarak açıkladı. Mısır hava kuvvetlerinin imha edildiği bu saldırı, tam bir hezimete dönüştü. "Altı Gün Savaşı" olarak bilinen bu çatışmada, Suriye, Ürdün ve Mısır ağır bir yenilgiye uğradı. Mısır doğu cephesinden saldırı beklerken, İsrail savaş uçakları beklenmedik bir şekilde batı tarafından ani bir saldırı düzenledi ve Mısır'a ait uçakların büyük bölümünü, havalanmasına fırsat vermeden

<sup>10</sup> Hilal Görgün, "Mısır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/572.

<sup>11</sup> Alev Erkilet, *Ortadoğu'da Modernleşme ve İslami Hareketler*, (Ankara: Hece Yayınları, 2004), 266.

<sup>12</sup> Afaf Lutfi Al-Sayyid Marsot, *Mısır Tarihi*, Çev. Gül Çağalı Güven, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010), 108.

<sup>13</sup> James L. Gelvin, *Modern Ortadoğu Tarihi*, Çev. Güneş Ayas, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2016), 316.

<sup>14</sup> Görgün, "Mısır", 572.

imha etti. 12 bin Mısır askeri hayatını kaybetti.<sup>15</sup> Savaşın sonunda, Gazze Şeridi, Sînâ Yarımadası ve Suriye'deki Golan Tepeleri İsrail'in kontrolüne geçti. Böylece kuzeyde Golan Tepeleri, doğuda Ürdün Irmağı ve güneyde Süveyş Kanalı İsrail'in yeni sınırları haline geldi.<sup>16</sup>

Mısır ordusunun bu büyük yenilgisi, askerlerin moralini sarsarken, halkın yönetim karşısı öfkesini de arttırdı. Nâsır, mağlubiyetin sorumluluğunu üstlenerek devlet başkanlığından istifa etti. Ancak halkın yoğun talepleri ve destek gösterileri sonrasında istifasını geri çekti. Bu hezimet, Mısır'ı bir kimlik krizine sürüklerken, yöneticiler içinde büyük çalkantılara neden oldu.<sup>17</sup>

Nâsır'ın vefatından sonra, onun döneminde başkan yardımcısı olan Enver Sedat, Mısır'ın yeni devlet başkanı oldu. Sonraki aylarda ortaya çıkan iktidar mücadelesi çerçevesinde Mayıs 1971'de gerçekleştirdiği ve "sevretü't-tashîh (düzeltme devrimi)" adını verdiği bir operasyonla rakiplerini saf dışı bıraktı. Nâsır'ın 1968'de başlattığı reform çalışmaları Enver Sedat döneminde hız kazandı. Artık Sovyet yerine Amerikan yanlısı bir politika izlenmeye başlanmıştı. Hazırlanan yeni anayasa 11 Eylül 1971'de yapılan referandumla kabul edildi ve devletin adı değiştirilerek "Mısır Arap Cumhuriyeti" oldu. Yeni anayasada İslâm hukuku temel kaynaklardan biri olarak kabul edildi. Sovyetler Birliği ile sıkı ilişkilere dayanan dış politikanın terk edilmesiyle birlikte, Temmuz 1972'de birçok Sovyet teknik eleman ve askerî danışman Mısır'ı terk etti. Enver Sedat, 6 Ekim 1973'te daha önce Altı Gün Savaşı'nda kaybedilen toprakları geri alabilmek için İsrail'e saldırdı. Mısır'ın bu savaşta elde ettiği başarı, Sedat'a içeride ve dışarıda itibar kazandırdı. Ancak Kasım 1977'de İsrail'i ziyaret etmesi ve 1979'da imzalanan barış antlaşması, halk nezdinde tepkilere yol açtı. Camp David Antlaşması'na göre Mısır, İsrail'i tanıdı ve İsrail'e karşı mücadelede Filistinlilere yardım etmeme konusunda garanti verdi. Bu barış antlaşması, Mısır'da olduğu gibi Arap ülkelerinde büyük tepkiyle karşılandı ve Cihat örgütü, Sedat'ı kâfir ilan etti.<sup>18</sup> Enver Sedat Kahire'de, Medînetünnasr'da düzenlenen bir askerî geçit töreninde açılan ateş sonucu suikastla öldürüldü. Daha sonra Hüsnü Mübarek, 14 Ekim 1981'de devlet başkanı olarak göreve başladı.<sup>19</sup>

Özetle bu şekilde anlatılabilecek olan çalkantılı bir dönemde, 7 Aralık 1929'da Mısır'ın Mansûra kenti, Sünbülavîn merkezine bağlı Berhamtûş köyünde doğan Muhammed Süleyman Abdü'l-Mu'tî Feyyaz, son yüzyılda Mısır'da yetişmiş önemli bir hikâye/roman yazarı ve Arap dilbilimcisi olarak bilinmektedir. Hakkında Türkiye özelinde akademik olarak yeterince çalışma olmadığını düşündüğümüz yazarın biyografileri her ne kadar Türkçeye tercüme edilmiş olsa da dilbilime verdiği katkı ve edebi kişiliği, tanınmayı beklemektedir. İçinde yaşadığı sosyal yapıyı analiz edebilme yeteneği, gözlemciliği ve ifade gücü; sadece Ezher Üniversitesi Arap Dili Fakültesinde 1956 yılında tamamladığı lisans ve üç yıl sonra bitirdiği yüksek lisans

<sup>15</sup> Thierry Camous, *Doğular/Batılar Yirmi beş asırlık savaş*, Çev. Hande Güreli, (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2011), 367.

<sup>16</sup> Bernard Lewis *Ortadoğu*, Çev. Selen Y. Kölay, (Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2011), 457.

<sup>17</sup> Marsot, *Mısır Tarihi*, 124-128.

<sup>18</sup> Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, 492.

<sup>19</sup> Ekrem Memiş, *İsrail Nereye Koşuyor (En Eski Çağlardan Günümüze İsrail-Filistin Mücadelesi)* (Bursa: Ekin Kitapevi, 2006), 449.

eğitimine değil, ülkesinde ve diğer Arap ülkelerinde öğretmen, Arap dili uzmanı, televizyon ve radyo programlarında yapımcılık, çeşitli gazete ve dergilerde editörlük, bazı mesleki kuruluşlarda sekreterlik vb. hizmetlerine dayanmaktadır. Otuz yıldan daha fazla yayımlanan (قاموس المعرفة) "Bilgi Sözlüğü" adlı program bunlardan sadece biridir.<sup>20</sup>

### 3. Romanın Perde Arkası

Fikri eserlerin, sözlüklerin, biyografilerin, roman ve hikâyelerin içinde olduğu yüze yakın telif eseriyle velut bir yazar olan Süleyman Feyyaz'ın öykülerinin ve romanlarının belirgin özelliği olan "somut gerçeklik" okuru sürekli içine çeken bir unsurdur. Ünlü romanı *Esvât* ise yıllardır tartışılan toplumsal bir gerçeği, özellikle "ben ve öteki"ni ya da diğer bir ifadeyle "Doğu-Batı kültür çatışması" temasını ele almaktadır. Bu tema daha önce farklı Arap yazarlar tarafından işlenmiş olsa da *Esvât*, meseleye seleflerinden farklı bir yorum ve yeni bir bakış açısı getirmiştir.

Genel olarak Mısır toplumunun özellikle de köy halkının 1940-1970 yılları arasındaki tarihi süreçte içinde bulunduğu sosyoekonomik şartlar, geleneksel yerel kültür ile Batı kültürünün karşılaşması ve neticesinde ortaya çıkan problemler, *Esvât*'ın temel konularını oluşturmaktadır. *Esvât*, bir taraftan 1967 yenilgisinin nedenlerini sorgulamaya yönelik olarak uğranılan başarısızlığa isyan eden, diğer taraftan bu yenilgiyle yüzleşerek çalkantılı dönemin sansürlenmiş konularını sembolizm ve alegorik anlatımla perdeleyen ilk romanlardan biridir. Yazarın bu sembolik ve alegorik anlatım tarzının, tiyatral sunumuyla oluşturduğu harmoni; ona, çalışmamızın başlığında ifade edildiği şekilde gizlenerek karakterlerin seslerini perde arakasından başarıyla aktarabilme imkânı vermektedir. Mevzu bahis örtülü anlatım tarzı burada dört başlık halinde incelenecektir.

#### 3.1. Kültür Farkı ve Çatışması

*Esvât*'ın ana teması kültür çatışmasıdır ve yazar, bu konuyu 1970'lerde önceki yazarlardan farklı bir üslupla ele almıştır. Romandaki başkahraman Simon'un sesinin eser içinde yer almaması, Doğu-Batı kültür çatışmasına yeni bir perspektif getirmiştir. Artık mağdur olan Doğulu bir karakter değildir; Doğulu sesleri arasında kısılan bir Batılı ses, sadece Doğulu seslerin sunduğu kadar kendine yer bulabilmektedir. Feyyaz bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

*"Son okumamda Esvât'ın kurbanı olan kadın kahramanın sesinin olmadığını fark ettim. Onun sesi ve monoloğu özeldi. Onun sesini koymamayı tercih ettim. İşte o an onun ziyaretinin ve dolayısıyla Mısır'daki bir köy çevresinde meydana gelen medeniyet çatışmasının köy halkı üzerinde yarattığı şokun seslerinin yankılandığını hissettim. Bu şokun tek sonucu 'sünnet' değildi. Bu okumada fark ettim ki, kastetmediğim halde Arap romanındaki medeniyetler çatışması veya buluşmasına ilişkin görüşlere yeni bir bakış kazandırmıştım. Daha önceki medeniyet çatışmasını konu edinen Arap romanlarında böyle bir sarsıntı görülmemiştir. Öncekilerde bir süre Batı'da*

<sup>20</sup> Süleyman Feyyaz, *Eyyâmu'l-Mücâvir*, (Kahire: Dâru'l-Hilâl, 2009), 7-10; Memduh Ferrâc Nâbî, Süleyman Feyyaz Hakkâu'l-Karyeh, London 2015, (Erişim: 13.11.2017.)



*yaşayan veya yaşadığı sarsıntının ruhunda bıraktığı yıkım ile ülkesine dönen Doğulu bir kahraman konu ediniyordu. Tıpkı 'Edîb' romanındaki kahramanın ruhundaki yıkım ve 'Kandîlu Ümmi Hâşim' romanındaki İsmail'in uğradığı ruhsal çöküş gibi."*<sup>21</sup>

Süleyman Feyyaz'ın eserinde, iki farklı kültür arasındaki çatışma derinlemesine ele alınmaktadır. Derin çatışmayı ortaya koymayı hedeflediği romanında farkında olmadan Batının "ses"ini hapseden Feyyaz, karakterlerine kendi bakış açısına göre Simon ekseninde Batı'yı tanımlatmıştır. Romandaki her karakter Simon'u eleştirirken aslında kendi perspektifinden Batı'yı yargılamış; yerine göre içinde yaşadığı Doğu toplumunun inançlarını, alışkanlıkları ve önyargılarını yine kendilerinin mağdur ettiği bir Batılı üzerinden sorgulama fırsatı bulmuştur.

Teknolojik açıdan gelişmiş Avrupa kültürü ile geleneksel değerlerinden ödün vermeden ilerlemeye çalışan Arap-İslam kültürü arasındaki mücadele, yazarın odak noktalarından biridir. Bu tema, daha önce Tefik el-Hakîm ve Yahya Hakî tarafından da işlenmiş, onların eserleri sinema ve dizi uyarlamalarıyla geniş kitlelere ulaşmıştır. Söz konusu eserlerde Avrupa'ya giden Mısırlı genç bir karakter, Batı'yı keşfeder ve sonunda Doğu'nun ahlaki açıdan üstün, Avrupa'nın ise teknolojik açıdan ileri olmasına rağmen ahlaki olarak çökmüş olduğu sonucuna ulaşır.<sup>22</sup> Ancak, *Esvât*'ta bunun tersi bir kurgu yer alır. Kurgular farklı olsa da sonuç değişmez: İki farklı kültür arasındaki iletişimsizlik nedeniyle ortaya çıkan trajedi.<sup>23</sup>

Romanın temel kurgusu olan iki kültür arasındaki çatışmada kültürlerin birbirine tahammülü ve birbirlerini anlayışla karşılaşması çok dar çerçevede gerçekleşmiştir. Bir tarafta köyün sofrada adabı Simon'un kültürüne uygun olarak yeniden düzenlenirken diğer tarafta Ahmed el-Bahîrî, Fransız yengesi Simon gibi modern tarzda yemek yiyemediği için sofradan aç kalkmaktadır. Oysa Simon köyün âdetlerini dikkate almaksızın bira içebilmekte ve köydeki kahvehanenin önünde eşi Hâmid'le kucaklaşıp öpüşebilmektedir. Ayrıca Simon, köyde şortla gezebilmekte ve odasında yüksek sesle müzik dinleyip dans edebilmektedir.

Simon konuk olduğu köye bir turist gözüyle bakar, resimler çeker, hasta kadınların ve çocukların tedavisi için çabalar. Çevresinde gördüğü fakirlik ve perişanlıkla mücadele eder; fakat köyde var olan gerçeklikle bir tartışma ilişkisine girmez. Köyün gerçeklerini görmezden gelerek sanki Paris'teymiş gibi olağan yaşantısına devam eder ne giyim tarzından ne de zevklerinden taviz verir.<sup>24</sup> Simon, köyün gelenek ve göreneklerini dikkate almadan sergilediği bu davranışlarıyla, köy halkının değerleriyle buluşmada başarısız olmuştur.<sup>25</sup> Ancak bütün bunlara rağmen köylü kadınların Simon'a yaptıkları, aşırı şiddet içermektedir. Bu şiddet ne Arap köy kültürüyle ne de Mısır'ın yerel kültürüyle açıklanabilir. Dünyanın herhangi bir yerinde buna benzer şiddet olaylarına rastlanılabilir. Dolayısıyla toplumlar, yerleşik köklü

<sup>21</sup> Süleyman Feyyaz, *Kıssatu kıssa*, (Kahire: Daru's-şurûk, 2010), 96.

<sup>22</sup> Serpko Lichtaric "El-Müsteva'l-kevní li's-sıra'î's-sekafi", Çev. Nevinka Curitsa, (*Yayınlanmamış Makale*), ts., 26.

<sup>23</sup> Serpko Lichtaric "El-Müsteva'l-kevní li's-sıra'î's-sekafi", 27-29.

<sup>24</sup> Ali Râ'î, "Esvât" (Kahire: Daru's-şurûk, 2010), 168.

<sup>25</sup> Rashar Jackmon, "Mâzâ yahdüsü li'l-edebi'l-Arabiyyi fi'l-garb" (Kahire: Daru's-şurûk, 2010), 178.

yarguların etkisi altında bulunduğu sürece bu hep mümkündür.<sup>26</sup>

Feyyaz, *Esvât*'ta toplumda var olan bir gelenek üzerinden Doğu ile Batı'nın birlikte yaşayabilme imkân ve ihtimalini sorgular. Batı'ya ait gelenek ve görenekler Doğu toplumuna taşınabilir mi? Batılı âdetleri yaşamak mümkün müdür? Batı tarzı yaşayan biri, Doğulular tarafından aralarına kabul edilir mi? Bu soruların cevabının olumlu olması pek mümkün görünmemektedir. Zira Doğulu insanın gözünde, Batı'nın gelenekleri ahlaki bir çöküşü temsil etmekte; Batılı insanın gözünde ise Doğu'nun gelenekleri geri kalmışlık olarak algılanmaktadır.

Roman kahramanlarının farklı kültürlerden olmalarına rağmen çağdaşlarının kabul etmeyecekleri kadar erken bir tarihte evli olmaları bir yönüyle Doğu-Batı arasında kurulabilecek olan bir köprüyü okura imlese de toplumun hazır bulunuşluk olarak bu noktadan fersah fersah uzak olması, tezatlığı beslemekte ve romandaki kültür çatışmasını derinleştirmektedir. Aslında Simon, içinde yaşadığı toplumda gayet normal sayılan ancak genel ahlak kuralları açısından değerlendirildiğinde kabul görmeyen dedikodu gibi bir haslete yabancı, dahası yörenin kadınları nazarında geçimsiz sayılabilecek bir karakter değildir. Ne var ki Batılı gözüyle abes karşılanan dedikodu Doğu'da normal, Doğulu gözüyle abes karşılanan Simon'un kahvenin önünde eşile öpüşmesi veya şort giymesi ise Batı'da normaldir. Romanda işlenen kültür farklılığına rağmen, farklılığın kerhen kabulüne dair izler de görülmekte ve aşılmasına yönelik sesler de duyulmaktadır. Ahmed'in yemek yiyemeyip sofradan aç olarak kalktığı bir gün "*İnsan yerken içerken gittiği ülkenin âdetlerine uymalı*"<sup>27</sup> şeklinde hayıflanması, bu seslerin bir kanıtıdır.

Hâmid'in köye gelmesinden sonraki ilk gün kahvaltısının anlatıldığı bölümde Simon, kahvaltı adabını iyi bilen Batılı bir rol model gibi gösterilmekte, hatta kardeşi Ahmed'e göre çok komik görünmesine rağmen yengesi Zeyneb, Simon'a bakarak o kaşığı kaldırıncaya kaşığını kaldırmakta, o ağzını açınca o da açmaktadır. Diğer taraftan ise Simon'un hindi buduna çatalı saplamaya çalışırken uzamış olan koltuk altı kılları görüldüğü için Ahmed'in tiksindiği, hatta eşi Zeyneb'in kendisinin gördüğünü gördüğü ve alaycı bir şekilde gülümsediği anlatılmaktadır. Karakterlerin bakış açılarıyla kültür farkına en güzel temaslardan birinin yapıldığı bu pasajdaki "*Simon gibi medeni biri*"ne<sup>28</sup> yakıştırılamayan söz konusu olayı, bir Doğulu perspektifiyle Batı'nın eleştirisi olarak almak mümkündür. Nitekim bir Batılı'nın içine düştüğü *bu* durum, bir Doğuluyu çok şaşırtmıştır. Diğer taraftan aynı Batılı, kendisi gibi olmaya çalışan Zeyneb'i Ahmed karşısında koruyan bir kalkan olabilmektedir. Ahmed her fırsatta kendine karşı diklenen eşini eski haline getirmek için şiddet kullanmayı düşünmekte ancak hayranlık duyduğu Simon'un kendisinden nefret etmesinden korktuğu için, daha önce uyguladığı bu yöntemden vazgeçmektedir:

وددت أن أطمعها على فمها كلما نظقت: أحمد... وي... حتى يسيل منه الدم، لكنني كنت خائفاً في الحقيقة،

من أن تنكر سيمون علي ذلك، ولا قبّل لي بغضبها عليّ.

<sup>26</sup> Lichtaric, "El-Müsteva'l-kevni li's-sıra'ı's-sekafi", 29.

<sup>27</sup> Feyyaz, *Esvât*, 32.

<sup>28</sup> Feyyaz, *Esvât*, 32.

"(Eşim) her 'Ehmed... Vıy...' dediğinde; kanayınca kadar ağzının üzerine vurmam istedim. Fakat aslında ben Simon'un bundan dolayı benden tiksinişinden ve benim onun öfkesine karşı yapacak bir şeyimin olmamasından korktum."<sup>29</sup>

Roman karakterleri aslında, romanda anlatılan toplumlar arasındaki kültür farkının bilincindedir. Tamamen okurun kavrayışına bırakılmayan bu durum Muhtar karakteri üzerinden işlenmiştir. Muhtar, Hâmid'in Avrupa'ya gidip geldikten sonra eşini, kadın olarak sadece dansözün bulunduğu bir toplum içine çıkarmasını "öyle bir meclise karısını getirmeyi kim kabul ederdi"<sup>30</sup> diyerek yadırgamakta sonrasında "Ama elden ne gelir, ülkesinin durumu bu işte! Kişi nasıl yetişirse öyle yaşar." diyerek onu aklamakta ve bu durumu "değişim"<sup>31</sup> olarak adlandırmaktadır. Muhtarın bir taraftan dansözle bir tuttuğu Simon'a "üstelik misafir" diyerek hiç yakıştıramadığı bu duruma izin veren Hâmid'i kendince hakir görmesi, diğer taraftan Batılı Simon'u "Cennetten gelen bir Hûri"ya da insanüstü bir varlık olarak görüp, "denizden çıkan bir cin"<sup>32</sup> olarak nitelemesi, yaşadığı çelişkiyi ortaya koymaktadır:

ورحت أستعید بالله من الفتنة بسيمون، وبلاد الفرنسين التي تتخايل لعيني كجنة عدن.

"Simon'un ve gözüme sanki Adn Cenneti gibi görünen Fransızların ülkesinin fitnesinden Allah'a sığınmaya başladım."<sup>33</sup>

Romanda ortaya konan medeniyetler çatışması, kitabın Batı dillerine tercümesi sürecinde ve akabinde gazete ve dergilerde yer alan makalelerde tekrar gündeme gelmiştir. Batılıların Doğulular hakkındaki ön yargısı, tercümenin çarpıtılmasına yol açmıştır. Örneğin kitabın Fransızca tercümesinde son bölümün başlığı olan "Kuşatma" sözcüğü, "Le Curee" sözcüğü ile ifade edilmiştir. Oysa bu kelime "avcının yemeleri için attığı av eti üzerine av köpeklerinin saldırmaları" anlamına gelmektedir.<sup>34</sup> Dolayısıyla Simon'u sünnet etmek isteyen köylü kadınlar av köpeklerine benzetilmiştir. Kitap hakkında Batı'da kaleme alınan bazı makalelerde esasen bir Afrika ritüeli olan kız çocuklarının sünnet edilmesi uygulaması, haksız olarak İslam'la ilişkilendirilmiştir. Dolayısıyla toplumsal ıslaha davet eden roman, tercüme üzerinden, Batı'nın "Doğu" tasavvuruna yeni bir bakışa dönüşmüştür.<sup>35</sup> Böylece yazarın yaşamış gerçek bir olaydan esinlenerek, yaşadığı toplumun geri kalmışlığına, ahlaki yozlaşmasına ve ıslahının gerekliliğine dikkat çekmek, 67 yenilgisini sorgulamak ve bunların sorumlusu olan siyasi yönetimi eleştirmek maksadıyla kaleme aldığı eseri, hiç tahmin edilemeyecek yönlere çekilmiştir. Roman hakkında yapılan yorumlarda Simon'un ölümü, kimine göre Doğuluların bir intikamı; kimine göre de Mısır toplumunun ahlaki çöküşünü temsil eden vahşi bir cinayettir. Romanın son sahnesindeki ifade gerçekte kimin öldüğünü hiç şüphe bırakmayacak şekilde ortaya koymaktadır. Komutan, Simon'un ölüm nedenini sorar:

<sup>29</sup> Feyyaz, *Esvât*, 42.

<sup>30</sup> Feyyaz, *Esvât*, 36.

<sup>31</sup> Feyyaz, *Esvât*, 34, 36, 42.

<sup>32</sup> Feyyaz, *Esvât*, 40.

<sup>33</sup> Feyyaz, *Esvât*, 40.

<sup>34</sup> Jackmon, "Mâzâ Yahdüsü li'l-Edebi'l-Arabiyyi fi'l-Garb", 178.

<sup>35</sup> Jackmon, "Mâzâ Yahdüsü li'l-Edebi'l-Arabiyyi fi'l-Garb", 180.

"قل لي.. ما سبب الموت الحقيقي؟"

كان الطبيب شاردا. فقال لي باضطراب، والدهشة مرتسمة على وجهه:

نعم. آه... موتنا، أم موتها؟! "

- "Söyle bana. Gerçek ölüm nedeni nedir?

Doktor şaşkındı. Yüzünde beliren dehşetle, sıkıntılı bir şekilde bana dedi ki:

- Evet. Âh... Bizim ölümümüz mü, yoksa onun ölümü mü?"<sup>36</sup>

Romanın son perdesinde Simon'un bu şekilde zalimce öldürülmesi okuru derinden etkilemektedir. Aslında doktorun "Bizim ölümümüz mü, yoksa onun ölümü mü?" şeklinde hayıflanması; herkesle diyalog kurmaya çalışan, bildiği yöntemlerle hastalara şifa dağıtan, her halükarda mutlu olmaya gayret eden Simon'a karşı bir yönüyle Doğu'nun kendini sorguladığını gösterirken; diğer yönüyle kültür çatışmasının kurbanı olması nedeniyle, Simon üzerinden Batı'ya masumiyet kazandırmaktadır.

Romanın en dikkat çekici karakterlerinden biri olan Simon'a özenen, Hâmid'e kıskançlık besleyen ve kocası Ahmed'e karşı nefret duyan Zeyneb'in zaman içindeki değişimi, onun Batı özentisine mağlup olmadığını ve Doğu'nun kendiyi barıştırdığını imlemektedir. Zira Zeyneb artık, "Hâmid, karısının benden daha temiz olmadığını", "Ahmed ise benim cılız Simon'dan daha üstün olduğumu"<sup>37</sup> anlayacak diyebilmektedir. Dahası, Zeyneb'e göre Ahmed, kardeşi Hâmid'e göstere göstere "bütün fakirliğine ve cehaletine rağmen kendisi gibi birine sahip olduğu için onun elini öpmelidir. Ve onlar artık anlamalıdır ki Mısırlı kadınlar, Batılı kadınlardan bin kat daha iyidir"<sup>38</sup>

### 3.2. Sansür Endişesi

Mısır'da 1952 askerî darbesiyle iktidara gelen Cemal Abdunnâsır, zaman içinde liderliğini sağlamlaştırarak ülkenin tek lideri ve hâkimi haline geldi. Devrimin bir sonucu olarak monarşi kaldırıldı ve cumhuriyet ilan edildi ancak bu Batı standartlarında bir cumhuriyet olma niteliği taşımadı. Tam tersine, Mısır'da otoriter ve baskıcı bir yönetim hâkim oldu. Partilerin kapatıldığı, basına sansür uygulandığı, derneklerin yasaklandığı bir ortamda, eleştirel bir kitabın yazılması ve ülkede yayımlanması düşünülemezdi. Nitekim 1966 yılında yazdığı "Yoldaki İşaretler" adlı kitabı nedeniyle idam edilen<sup>39</sup> Seyyid Kutup gibi bu tür bir girişimde bulunanlar, genellikle hayatlarıyla bedel ödemişlerdi.

Söz konusu dönemin yazarı olan Süleyman Feyyaz'ın kalemi de bu sansür endişesinden etkilenmiştir. Yazarın romanda, "muhafaza" (vilayet) kelimesi yerine "müdüriyet", "merkez" kelimesi yerine ise "bender" kelimesini kullanması, bu endişenin bir yansımasıdır. Zira bu sözcükler romanın yazıldığı yetmişli yıllarda

<sup>36</sup> Feyyaz, *Esvât*, 85.

<sup>37</sup> Feyyaz, *Esvât*, 76.

<sup>38</sup> Feyyaz, *Esvât*, 76.

<sup>39</sup> Hilal Görgün, "Seyyid Kutub", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/64.

kullanılmamaktadır. Olayların geçtiği "Şuarâ" köyünün adının romanda "Derâviş" olarak verilmesi de bu endişenin bir sonucudur. Zira yazarın yaşadığı köy olan Berhamtûş'a yakın ve denize 15 km mesafede "Derâviş" adında bir köy tespit edilememiştir. Yazar, devrim üzerinden yirmi yıl geçmesine rağmen köyün geri kalmışlığının mevcut yönetime mal edilebileceğini ve bunun olası olumsuz tepkilere yol açabileceğini düşünerek hayali bir isim olan "Derâviş"i kullanmıştır. Ayrıca Hâmid'in eşiyle birlikte yıllarca uzak kaldığı vatanına dönerken yolda mola verdikleri köyün isminin "Küfür Şükür" olması ve beldenin güvenliğinden sorumlu kolluk kuvvetinin "memur" karakteriyle konuşturulması da okuru satır arası okumaya itmektedir. Zira "memur" tabiri, coğrafya insanı tarafından verilen emri yerine getirme zorunluluğunu ifade sadedinde "el mahkûm" ifadesiyle mazerete sığınmaktan kinaye olarak kullanılmaktadır. Ayrıca Komutan karakterinin yetki alanı ve nüfuzu da dikkati muciptir. Zira Komutan, mutlak bir otoriteye sahiptir. Emirlerine uymayanlara şiddet uygulayabilmekte, Muhtara tokat atabilmekte, Simon'un ölümündeki payından dolayı Ahmed'in yüzüne tükürüp hakaret edebilmekte ve Simon'un Hıristiyan âdetleri üzere sanduka içerisinde ve köydeki Müslüman aile mezarlığına gömülmesini emredebilmektedir.<sup>40</sup>

*Esvât*'ın söz konusu kinayeli ve mecazlı anlatım özelliğinden hareketle Mısır romanının evrimine bakıldığında, ontolojik anlamda içsel anlatımla bütünleşmiş alegorinin erken dönemde kullanıldığını söylemek mümkündür. Süleyman Feyyaz'ın gerçek bir hikâye içine yerleştirdiği anlatım tarzı, sembolik bir ayna işlevi görmüştür. Yazar, iletmek istediği mesaja odaklanırken, bazı noktalarda belirli kelimeleri kullanarak gizlenmiştir. Roman karakterlerinin ağzından açıkça ifade edilen Doğulu bir davranış, Batı'da tam tersi bir yorum bulabilir. Yazarın göstermeye çalıştığı tarz, kadın sünneti üzerinden alegorik anlatının argümanlarıyla simgesel, çağrışımsal, imgesel vb. düzeylerde ifade edilmiştir.

Bu kasıtlı bilmezlik, o dönemdeki sansürü aşmak ve doğrudan belirli bir zamandaki olaya işaret etmenin potansiyel zorluklarından kaçınmak amacıyla kullanılan bir stratejidir. Romanda zamana dair göstergeler, devrimin (Temmuz 1952) öncesine uzanan yıllara dağılmıştır. Romancının eserini dayandırdığı eski ve geri kalmış dünya ile *Esvât*'ın yayın tarihi olan 1972 yılı arasındaki zaman farkı, bu stratejinin gereğidir. Devrimin üzerinden yirmi yıl geçmiştir ve zamanın belirsizliği, onu kısmen soyutlaştırarak herhangi bir vakitte geçmiş gibi hissettirir. Bu nedenle, devrim yıllarındaki Mısır'ın eleştirisi olarak kesin bir yargıya varmak zordur. Ancak okuyucu, hikâyenin gerçekleştiği zamanlardan, romanın yayımlandığı yıllara geçiş yapabilir. Çünkü 1967 yenilgisi, geri kalmışlığı ve bunun sorumlusu olarak devrimi sorgulayan bir dönüm noktasını temsil eder.<sup>41</sup>

Bu bağlamda, toplumu etkileyen sosyal bilinçteki kusurların kınanması vurgulanmaktadır: Taassup, cehalet, hurafe, kıskançlık, sertlik, ikiyüzlülük, fırsatçılık, yalancılık gibi olumsuz özellikler ile komutan, muhtar, merkez doktoru gibi yönetim temsilcilerinin eleştirisi yapılır. Romanda, komutanın Hâmid'den aldığı dövizleri zimmetine geçirmesi, Ahmed'in ve muhtarın kendilerine emanet edilen paraları

<sup>40</sup> Feyyaz, *Esvât*, 84-85.

<sup>41</sup> Uşfur, "Esvâtü Süleyman Feyyaz", 237-238.

usulsüz harcamaları eş zamanlı olarak eleştirilerek hem yöneticilerdeki hem de toplumdaki ahlaki yozlaşmanın kapsamı vurgulanır ve bu şekilde yönetimdeki geri kalmışlık ile vatandaşlardaki geri kalmışlık arasındaki rezonans ortaya konur.

### 3.3. 67 Yenilgisine ve Geri Kalmışlığa Tepki

Roman, Haziran 1967'deki Arap-İsrail savaşından sonraki bir tarih olan 1970 yılında yazılmıştır. Eser, ilk olarak Mısır'da el-Âdâb dergisinde 20 sayfa olarak yayımlanmış ve daha sonra Irak Enformasyon Bakanlığı Kültür Müdürlüğü tarafından Irak'ta kitap olarak basılmıştır. Kitap, yayımlanmasının ardından Bağdat'ta bir televizyon programında tanıtılmıştır. Ancak, Mısır'da kitap olarak yayınlanması yazarın kendi çabalarıyla ancak 1978 yılında gerçekleşmiştir.<sup>42</sup> Yazıldığı sene dikkate alındığında roman, bir yönüyle Süleyman Feyyaz'ın 67 Arap-İsrail savaşının neticelerine duyduğu öfkenin, yazarlık kariyerindeki en belirgin ifadesi ve toplumun geri kalmışlığına yönelik en keskin romantik eleştirisidir. Kurgunun gerçekleştiği mekân olan köy, adeta ülkenin geri kalmışlık durumunu yansıtan bir çukur ayna gibi işlev görmektedir.<sup>43</sup>

1967 yılındaki yenilgi, Mısır'da olduğu kadar, tüm Arap dünyasında uzun süre etkilerini hissettiren bir travmaya neden olmuştur. Altı Gün Savaşı, kısa süre devam etmesine rağmen, Arap toplumunun özgüvenini derinden sarsmıştır. Kaybedilen toprakların stratejik önemi dikkate alındığında bu durum asla içselleştirilememiştir. İsrail, Batı'nın sağladığı destekle, güçlü bir askeri teknolojik üstünlük ve kararlılık sergileyerek, çevresindeki Arap ülkeler karşısında büyük bir zafer elde etmiştir. Özellikle de Müslümanlar için kutsal kabul edilen Doğu Kudüs'ün İsrail tarafından işgal edilmesi, gelecekteki genişleme politikalarını güçlendirmiştir.

Söz konusu mağlubiyet elbette, bir dizi stratejik hata sonucunda meydana gelmişti. Deneyimli askerler Sina cephesinde ve Yemen'deki çatışmalarda yer alıyordu. Nâsır, genelkurmay başkanının, Yemen'deki savaş deneyimine sahip askerlerin geri çekilmesine dair önerisine kulak asmadı. Zaten Yemen'e asker gönderilmesi, askeri darbeyi destekleme amacını taşıyan bir hata olarak değerlendirilebilecek bir konuydu. Mısır ordusu, 70 bin kişilik gücüyle Yemen'de büyük kayıplar yaşadı. Bu macera, Mısır'ın hazinesini boşalttı, ekonomik büyümeyi engelledi ve böylece ülkenin sınırlı kaynakları israf edilmiş oldu. Nâsır'ın bu hamlesi aynı zamanda Suudi Arabistan ile ilişkilerin bozulmasına neden oldu. Deneyimli subaylar, yüksek maaşlar alabilecekleri sivil görevlere atandı. Gelineen noktada savaş kaçınılmaz görünüyordu. Nâsır, askeri danışmanlarının, ilk darbenin Mısır tarafından yapılması gerektiği yönündeki önerilerine de dinlemedi ve aksine ilk saldıracak tarafın kendisi olmayacağını açıkça belirtti.<sup>44</sup> İsrail, Altı Gün Savaşı'nı detaylı bir planlama ve önceden yapılmış tatbikatlarla yöneterek, olayı en ince ayrıntılarına kadar kontrol etmişti. Mısır Hava Kuvvetleri'ne ait 285 uçağın yerde imha edilmesi, Mısır ordusunun içinde bulunduğu çaresizliği çarpıcı bir şekilde gösteriyordu. Hava savunmasını kaybeden Mısır, 10 binden fazla kayıp verirken, İsrail ise sadece 275 askerini

<sup>42</sup> Feyyaz, *Kıssatu kıssa*, 98.

<sup>43</sup> Uşfur, "Esvâtu Süleyman Feyyaz", 235.

<sup>44</sup> Marsot, *Mısır Tarihi*, 124.

kaybetmişti.<sup>45</sup> İsrail, bu savaşta sadece Mısır'ın hava gücünü yok etmekle kalmamış, ayrıca Ürdün'e ait 20 ve Suriye'ye ait 52 uçağı, tıpkı Mısır'da yaptığı gibi henüz havalandırılmadan tahrip etmişti.<sup>46</sup> Üç Arap ülkesinin İsrail karşısında aldığı bu yenilgi aynı zamanda Sovyet silahlarının, Amerikan silahları karşısındaki yenilgisinin de ifadesiydi.<sup>47</sup> Bu savaş, bölgesel denge üzerinde beklenmedik etkiler yaratmış ve Yakın Doğu tarihinde önemli bir dönemeç oluşturmuştu. Zaten yoksulluk ve yolsuzluklarla sarsılmış olan fakir halk, bu askeri hezimetle tam anlamıyla yıkıma uğradı. Dönemin yazarları, halkın durumunu yakından takip etmeleri sebebiyle, eserlerinde bu çöküntüye ve nedenlerine karşı tepkilerini dile getirmeye başlamışlardı. Ancak, ülkede hala düşünceye karşı uygulanan sansür sebebiyle, bu tepkileri açıkça ifade etmek mümkün değildi. Bu nedenle, bu eleştiriler sanat aracılığıyla incelikli bir biçimde ve örtük bir şekilde ifade edilmeye çalışıldı.

1967 Arap-İsrail savaşındaki mağlubiyetin ardından duyduğu öfkeyi, diğer yazarlar gibi sanatsal bir kurguya dönüştüren Süleyman Feyyaz da eleştirilerinde yansıtma tekniğini kullanarak diğerlerinden ayrı bir yaklaşım sergilemiştir. Romanında, sorumlu tuttuğu siyasi iktidara karşı olan öfkesini direkt ifade etmeyerek, eleştirilerini örtük bir şekilde sunmuştur. Bu sayede, okuyucu, olayların geçtiği zaman dilimi ve mekân hakkında merak duyacak ve derinlemesine araştırmaya yönelecektir.

Romanın ana karakteri Hâmid'in, Simon'u köye getirdiğinde içinde bulunduğu durumu ifade eden bazı anlatıları yenilgilere ve geri kalmışlığa verilen sessiz ve sesli tepkinin göstergesi niteliğindedir. Sessiz tepkisi karşılaştığı manzara karşısında ülkesi ve halkına dair düşüncesini okuyabilmek için Simon'un parlayan gözlerine bakmasında ifadesini bulmaktadır. "*Keşke beni utandıracak şeylerin fotoğrafını çekmese*"<sup>48</sup> şeklindeki iç sesi, onun okura duyurmaya çalıştığı sessiz çığlığıdır. Zira Simon, çocukların niçin yalın ayak dolaştığını, insanların neden hasta gibi gözüktüğünü sormakta; sanayileşmenin tamamlandığı çağa tarizde bulunurcasına insanların hala neden makine kullanmadığını ve ilkel yöntemlerle çalıştıklarını sorgulamaktadır. Hâmid'in iç monoloğuna yansıyan şu sözleri geri kalmışlığa, zayıflığa ve çaresizliğe karşı sessiz bir tepki niteliğindedir: "*Bu benim ülkem, bunlar da benim halkım. Elden ne gelir? Gerçek bu!*"<sup>49</sup>

Hâmid, Simon'un soruları karşısında "*Bu sorular beni öldürecek*"<sup>50</sup> diye hayıflanırken yollardan kalkan tozlar, bakımsız ağaçlar, yuvarlanan dikenler, dökük kerpiç evler, kirden kararmış yüzler, dizanterinin zayıf düşürdüğü çocuk manzaraları karşısında onun söyleyebileceği pek bir şey de yoktur. Simon, gördüğü bu yeni ülkeyi güzellercesine "*Hâmid şu düz araziye ve bol suya bak*"<sup>51</sup> dese de onun yüzünde

<sup>45</sup> Camous, *Doğular/Batılar*, 368.

<sup>46</sup> Ekrem Memiş, *Kaynayan Kazan Ortadoğu (Geçmişten Günümüze Ortadoğu Sorunları ve Çözüm Yolları)*, (Konya: Çizgi Kitabevi, 2006), 109.

<sup>47</sup> Memiş, *İsrail Nereye Koşuyor*, 141.

<sup>48</sup> Feyyaz, *Esvât*, 29.

<sup>49</sup> Feyyaz, *Esvât*, 28.

<sup>50</sup> Feyyaz, *Esvât*, 29.

<sup>51</sup> Feyyaz, *Esvât*, 29-30.

beliren sıkıntıyı görünce şakayla karışık “*pardon sevgilim*”<sup>52</sup> diyerek onu rahatlatmak istemektedir.

İleride tıp okumayı düşünen ve köyün Fransızca bilen tek kişisi olan Mahmûd b. el-Mensî ise kendi köylerinden olmasına rağmen Hâmîd’in kendilerinden farklı görünmesini banyo alışkanlıklarına ve yiyip içtiklerine bağlamaktadır. Ayrıca o, çocukların saçlarının bitlerden arınması için gazyağı ile ve kemik taraklarla taranmasını imkânsızlıklarla açıklamakta ve bunu net olarak “*geri kalmışlık ve utanç hissini baskısı altında kaldıkları*”<sup>53</sup> şeklinde ifade etmektedir.

Fransa’dan gelir gelmez köyünün sokakları ile ilgili Hâmîd’in yaptığı “*ani bir saldırıdan korkar gibi*”<sup>54</sup> betimleme, yaşanan savaşın birdenbire zihninde beliren bir yansımasıdır. Savunma amaçlı olduğunu düşündüren sokakların darlığı ise yenilgiler yaşamış memleketinin bir siper alma yöntemi şeklinde okunabilir.<sup>55</sup> Köy meydanında verilen yemekte insanların oturacakları yerleri Komutanın belirlemesine yapılan temasın ardından, Simon ve Komutan gibi yemek adabını bilen sadece birkaç insan olduğunun vurgulanması; muhtarın bile yemeği onlar gibi yiyemediği için doyduğunu belirterek durumu gizlemeye çalışması ve okurun yüzünü ekşitecek bir anlatı ile “*insanlar elleriyle yiyor, yağlar parmaklarından damlıyordu; ağızlarını tıka basa doldurup çiğniyorlar ardından da geçiriyorlardı*”<sup>56</sup> demesi, bir Batılının varlığında Mısır toplumunun yaşadıklarının, bir Doğulunun perspektifine yansımaları olarak değerlendirilebilir.

“Sesler”de Batı-Doğu arasındaki rekabetin sesi de sık sık duyulmaktadır. Örneğin, Mahmûd b. el-Mensî’nin günlüklerinde Batıyla olan mücadele, geri kalmışlık ve yenilmişlik, psikolojik bir mekanizma kullanılarak tarihe yapılan iki referans ile bastırılmaya çalışılmıştır:

أردت أن أحدثها عن اللآلاف السبعة عشر، الذين قتلوا بأيدي قومها في هذه المعركة وفي الدراويش وحدها، وعن النساء اللاتي قدت بطونهن لمعرفة ما يحملن من ذكور أو إناث ... وعن القرى التي أبيدت بأسرها على يد جيش نابليون...

“*Ona bahsetmek istedim. O savaşta sadece Derâviş’de öldürülen on yedi bin kişiden, erkek mi kız mı olduğunu öğrenmek için karınları deşilen hamile kadınlardan... Napolyon’un askerleri tarafından izleri dahi silinen köylerden...*”<sup>57</sup>

Yazarın bir diğer günlükte, Batı’nın gerçek yüzünü, Batı’yı temsil eden Simon’un yüzüne karşı söyleyemediği ancak karakteri Mahmûd aracılığı ile okuruna özetle şu şekilde ilettiği görülmektedir: Mahmûd, gezilerden birinde Simon ve beraberindekileri Mansûra’daki İbn Lokman’ın evine götürür. Orada, Simon’a geçmişte Fransa kralının hapsedildiği hapishaneyi gösterirler. Bir kadın hükümdar olan

<sup>52</sup> Feyyaz, *Esvât*, 41.

<sup>53</sup> Feyyaz, *Esvât*, 12.

<sup>54</sup> Feyyaz, *Esvât*, 30.

<sup>55</sup> Feyyaz, *Esvât*, 30.

<sup>56</sup> Feyyaz, *Esvât*, 38.

<sup>57</sup> Feyyaz, *Esvât*, 51.



Şeceretü'd-Dûr'un krala ne yaptığını anlatırlar. Hatta Simon Mahmûd'un kulağına eğilerek: "Gerçekten kralı hadım etmişler mi?"<sup>58</sup> der. Yazar bu olayda her ne kadar Fransız halkının düşünceleri konusunda tedirgin olduğu için Mahmûd'un Simon'a bilgi vermesine engel olsa da kralı hadım eden gardiyana verilen "tavâşî" lakabının anlamını öğrenmek isteyen Simon'un merakına kurgusunda yer vererek, bir dönem Mısır'ı işgal eden Fransızlardan bu işgalin rövanşını almaktadır.

### 3.4. Ahlaki Yoksunluk ve Gelenek Görenek Eleştirisi

Feyyaz, çocukluk yıllarından itibaren bulunduğu çevredeki geleneksel uygulamalara karşı olumsuz bir bakış açısına sahip olmuştur. Babasının ısrarı üzerine Ezher'e gönderildiği yıllarını Tih Çölü'ne benzeten yazar, Ezher'deki öğrencilik günlerinde, Bahr Mûyis kütüphanesine ilgi duymuş ve günde üç romanı bitirmek gibi etkileyici bir alışkanlık edinmiştir.<sup>59</sup> Bu durum, Feyyaz'ın kısa hikâye ve roman yazarlığında ilerleyen yıllarda gelişecek olan başarısını açıklamaktadır. Nitekim okuduğu kitaplar, onun Batı kültürünü anlamasına yardımcı olmuştur. Köyde doğup büyüyen ve öğrencilik yıllarında şehri ve farklı sosyal kesimleri tanıma imkânı bulan Feyyaz, içinde bulunduğu toplumdaki ahlaki çürümeyi ve geri kalmışlığı da yakından gözlemlemiştir. Ezher'de aldığı köklü dini eğitimi geniş kültürüyle birleştirmesi, ona yaşadığı toplumdaki hataları fark etme yeteneği kazandırmış ve onu bazı yanlışların kaynağı olan âdet ve gelenekleri eleştirmeye yönlendirmiştir. Özellikle 1970 yılındaki kısa süreli Doğu Almanya gezisi, ülkesi ile Avrupa arasındaki gelişmişlik farkını görmesine ve bu konuda sorgulamalara başlamasına neden olmuştur.

*Esvât*'ta romanın daha ilk sayfalarından itibaren ülkenin geri kalmışlığı ve halkın yoksulluğu, Simon'un bütün erkeklerin dikkatini çeken cazip görüntüsünün tersine, yerel Mısırlı kadının sağlıksız ve bakımsız oluşu; tasvirler, monologlar ve arada geçen diyaloglarda gündeme getirilmiştir. Bazı köylü kadınların Simon hakkındaki önyargıları, batıl inançların ve yanlış bilgilerin ne denli topluma hâkim olduğunun bir örneğini teşkil etmektedir:

"عندئذ اقتربت الست نفيسة من أذني قائلة:

اسمعي يا خالتي. المرأة منا إذا لم تحتتن، تصبح هائجة، مثل القطة، تطلب الرجال، ولا تشبع أبدا. ... بل تخونه، كلها أتاحت لها الفرصة. وسيمون قد فعلت ذلك، ولا بد، مرات كثيرة، قبل زواجها من حامد، وبعد زواجها منه. ... إنها أيضا تضحك لكل الرجال، وتدخل كل البيوت...

لم أرد أن أصدقها."

"O zaman, Seniyye Hanım kulağıma eğilip şöyle dedi:

-Dinle teyze, eğer bizde kadın sünnet olmazsa, kediler gibi azgın olur, erkekleri arzular ve asla doymaz; ...hatta her fırsat bulduğunda onu adadır. Simon bunu birçok kez yapmıştır. Hâmid'le evlenmeden önce ve

<sup>58</sup> Feyyaz, *Esvât*, 50.

<sup>59</sup> Feyyaz, *Eyyâmu'l-mücavir*, 21-22.

*evlendikten sonra... O aynı zamanda tüm erkeklere gülüyor, her eve giriyor.'*

*Ona inanmak istemedim.*<sup>60</sup>

Görülen odur ki temelde İslam'la alakası olmayan ve bir Afrika geleneği olan kadın sünneti, dini bir zaruret gibi sunulmuş; Müslüman olmayan ve üstelik misafir olan yabancı bir kadına zorla uygulanmıştır. Kadınların, köyün erkekleri üzerinde Simon'un bıraktığı cezbedici etkiyi kıskanmaları ve geçmişte kendilerine fikirleri sunulmadan yapılan bu işlemi ona da yaşatmak istemeleri, onları buna sevk etmiş olabilir. Sonuçta bu eylem, öldürme kastı olmasa dahi masum birinin ölümüyle sonuçlanmıştır. Ancak Simon'un başına gelen bu talihsiz olay dahi, Mısır toplumundaki yanlış kader inancıyla ilişkilendirilir. Zira bu eyleme katılan kadınlardan biri olan Ümmü Halil, yerde hareketsiz yatan Simon'un bu hali karşısında telaşlanan kayınvalidesini sakinleştirmek için dini, referans olarak kullanmıştır:

"صبرك بالله يا أم حامد. لن يصيبها شر. أمر الله وكتب عليها وعلينا."

*"Ey Hâmid'in annesi, sabırlı ol. Ona kötü bir şey olmayacak. Allah emretti; onun hakkındaki ve bizim hakkımızdaki (yazgıyı) o yazdı.*<sup>61</sup>

Köydeki kız çocuklarının okula gönderilmemesi, toplumun cehaletinin en önemli sebebidir. Kızlar, gelenek olarak kendilerine dayatılanları yaşamak zorundadırlar. İradeleri dışında yaşanan ölü bir hayat... Bu durum Seniyye Hanım'ın şu söyleyle gündeme getirilmiştir:

"عيني علينا. لم نذهب إلى المدرسة. ولم نعمل ما في نفسنا. ولو مرة واحدة. وها هي الواحدة منا تعيش مثل

الميتة، إن كانت ميسورة أو كانت محرومة."

*"Bize bakıyorum da bir okula gitmedik, bir kez olsun içimizden geleni yapmadık. İşte bizden olan biri, bir ölü gibi yaşar; ister zengin olsun, ister fakir."*<sup>62</sup>

Yaşanılan olaylara ve içinde bulunulan duruma yönelik mevcut yönetime do laylı olarak verilen tepkinin yanı sıra *Esvât*, bunda pay sahibi olan bütün Arap toplumlarının perişan halini konu edinmekten de uzak kalmamıştır. Toplumda ve idari mekanizmadaki ahlaki yozlaşmayı, buna bağlı olarak toplumun ve ülkenin geri kalmışlığını; bu geri kalmışlıktaki geleneklerin etkisini gözler önüne sermiştir. Buzdağının görünen kısmı kurgulanan köydür. Denizin içinde kalan ve görünmeyen kısım ise Mısır, belki de tüm Arap dünyasıdır. Zira Simon köye geleceği için muhtarın verdiği talimatlar içerisinde banyo ve çamaşır sularının sokaklara akıtılmaması, yol üzerindeki hayvan dışkılarının kaldırılması, çocukların evlerin arkalarına küçük tuvaletlerini yapmamaları konularında uyarıların bulunması ve talimatlara muhalefet edenlerin muhtarlık ve komutan tarafından cezalandırılacak olması, uygulanması gerekenlerin bilinmesine rağmen yapılmadığı geleneksel bakış açısına ve dışarıdan

<sup>60</sup> Feyyaz, *Esvât*, 72-73.

<sup>61</sup> Feyyaz, *Esvât*, 78.

<sup>62</sup> Feyyaz, *Esvât*, 69.

gelecek bir kişiye yönelik yüzeysel, sembolik, yapmacık ve kurgusal tavra karşı satır arası bir eleştiridir.<sup>63</sup> Nitekim bir Batılıya şirin görünme gayretindeki bu eziklik, Simon'u tanımlayan zarif, büyüleyici, baştan çıkarıcı, şimşek gibi çakan masmavi gözler şeklindeki betimlemeler arasına sıkıştırılmış olan "aslında köydeki birçok kız ondan daha güzel ve daha çekiciydi"<sup>64</sup> ifadeleriyle aşikâr edilmiştir.<sup>65</sup> Benzeri bir durumu Simon'un ilk günkü kahvaltısında da görmek mümkündür. Ahmed onu ve Hâmid'i gördüğünde nasıl kahvaltı yapacağını bilemezken eşi Simon'a öykünmekte, o ne yaparsa aynısını yapmaktadır. Ahmed'in Hâmid'e bakıp kendisinden, Simon'a bakıp eşi Zeyneb'in görüntüsünden utanması, hava sıcak olmasına rağmen giyinmek zorunda olduklarını düşündükleri kıyafetler içinde terlemeleri, yemeğin nasıl ve hangi sırayla yenmesi gerektiğinin Simon tarafından söylenmesi, buldukları durumu izah etmektedir.

Geleneksel bakışa dair romandaki bir diğer eleştiri, Mısır toplumundaki erkeklerin Simon karşısında sergiledikleri davranışlardaki çifte standarttır. Mısırlı eleştirmen ve roman yazarı Selvâ Bekr'in bir kadın gözüyle yaptığı tespit de bu şekildedir. Derâviş'teki tüm erkeklerin Simon'a hayran olması ve ona şirin görünebilmek için ortaya koydukları davranışlar, bazen sırf Simon üzülmeyi diye tarihi gerçekleri (Fransızların geçmiş yıllarda köyde yaptığı katliamlar vb.) söylemekten çekinmeleri akla şu soruları getirmektedir: Acaba Fransa'dan gelen yabancı misafir bir erkek olsaydı, kendisine bu kadar ilgi gösterilir miydi? Köyün erkekleri, eşlerinin onu karşılamasına ve onunla sohbet etmesine izin verirler miydi? Gelen misafir Fransız değil de Mısırlı bir bayan olsaydı aynı ilgi gösterilir miydi? Erkekler, kendi eşlerinin Simon gibi özgür davranmasını kabul ederler miydi? Ona göre bu soruların cevabı kesinlikle olumsuzdur.<sup>66</sup> Romanın bütünü dikkate alındığında, erkeklerin Simon'a karşı besledikleri duygular ve çifte standartlı yaklaşım, toplumdaki ahlaki çöküşü gözler önüne sermektedir. Örneğin Hâmid'in kardeşi, yengesi olan Simon'u yemek esnasında ve hem de eşi Zeyneb'in yanında taciz edebilmektedir:

... "مسيو مهمود. هل داعبت قدمي؟

ارتكبت لحظة. ونظرت إلى أحمد الجالس في الناحية الأخرى، وكانت ساقاها في ناحيته. وقلت لها مبرئا نفسي:

- لا. لم يحدث.

عندئذ قالت سيمون لي، وهي تنظر إلى أحمد:

- قل له: إنني مخلصه لزوجي .

وقلت لها :

- لا أستطيع.

<sup>63</sup> Feyyaz, *Esvât*, 19.

<sup>64</sup> Feyyaz, *Esvât*, 22.

<sup>65</sup> Feyyaz, *Esvât*, 23.

<sup>66</sup> Selvâ Bekir, "Rivayetü Esvât ve'zdivâciyyetü'l-giyemi'z-zukûriyye fî'l-müctema" (Kahire: Daru's-şurûk, 2010), 189-190.

قلت دون أن تعدل من جلستها:

- عيب .

“... -Mösyö Mahmûd ayağımı mı okşadın?

*Bir an şaşırđım ve diğler tarafta oturan Ahmed’e baktım, Simon’un bacak-ları onun tarafındaydı. Kendimi aklayarak şöyle dedim:*

-Hayır, öyle bir şey olmadı.

*İşte o an Simon Ahmed’e bakarak bana dedi ki:*

-Söyle ona ben kocama sadığım.

... ‘Yapamam’ dedim.

...Oturuşunu düzeltmeden, ‘ayıp’ dedi.<sup>67</sup>

Özetle *Esvât*, zihnî platformda Batı ile barışmayı hedefleyen statükocu dönemin romanıdır. Süleyman Feyyaz bu romanda, kendisinin de içinde yaşadığı zamanın ve o zaman diliminde var olan Mısır toplumunun hayallerini kaleme almıştır. Bu hayal, Batılılaşmak ve Batı medeniyetini kucaklamaktır. Ancak Simon’un trajedisiyle daha doğmadan ölmüştür. “Romancı, kendi milletinin zübdesidir, özüdür. Bir milletin bütün özellikleri romancısında yoğunlaşmıştır. Bunun içindir ki romanlar milletlerin aynalarıdır.”<sup>68</sup> Süleyman Feyyaz bu ifadeye uygun olarak, yazmış olduğu eseriyle içinde yaşadığı topluma ayna tutmuştur.

## Sonuç

Mısırlı yazar Süleyman Feyyaz’ın ilk ve en ünlü romanı olan *Esvât*, kadın sünneti üzerinden Doğu-Batı kültür çatışmasını işlemektedir. Bu makale, kültür çatışması sonucu ortaya çıkan sorunları ve ahlâkî değerlerin kayboluşunu kahramanlarının diliyle ele alan romanın satır arası okumasını yapmakta ve Mısır toplumunun geri kalmışlığına ve adetlerine yaptığı sitemi, 67 Arap-İsrail savaşındaki tutumları sebebiyle mevcut yönetime yönelik örtülü eleştirileri ve sansür endişesinden kaynaklanan alegorik anlatı tarzını ön plana çıkarmaktadır.

Yazarın yaşadığı dönem Batı’nın kalkınma hamleleriyle ön plana çıktığı bir dönemdir. İçinde yaşadığı Mısır toplumu ise olabildiğince Batı’ya öykünen bir toplum görüntüsü vermektedir. Toplumundan bağımsız yaşaması düşünemeyen Feyyaz da eseriyle içinde yaşadığı topluma ayna tutmuştur. Yazar, düşünce ve ifade özgürlüğünün olmadığı bir ortamda yaşamıştır ancak gördüğü yanlışları da edebiyatın son yüzyıllardaki etkili bir türü olan roman sanatı ve onun sağladığı imkânlarla dile getirmiştir. Ülkesinde yaşanmış bir olay, kurgusunun esin kaynağıdır. Onun amacı söz konusu olaydan hareketle hem topluma hem de toplumu yönetenlere yön vermektedir. Bunu yaparken de fincancı katırlarını ürkütmemesi gerekmektedir. Konjonktürün gerektirdiği bu durumu karakterlerine ses vererek aşan yazar, eserindeki zaman ve mekân unsurlarını puslandırarak gizlenmeyi başarmıştır. Bu bağlamda

<sup>67</sup> Feyyaz, *Esvât*, 61.

<sup>68</sup> Durali Yılmaz, *Roman Sanatı ve Toplum*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1996), 27.

ontolojik olarak içsel anlatımla bütünleşmiş alegorinin Feyyaz aracılığı ile erken dönemde kullanıldığını söylemek mümkündür. Nitekim yönetici konumda olan komutana karşı yaklaşımlardaki lafzlara yansıyan ezik tavır, içinde yaşadığı topluma dair görüntüleri yorumlayan eşine karşı Hâmid'in boynu bükük hâline eşlik eden kısık sesi, yazarın hedeflediği şekilde ve bu makalenin kapsamının elverdiği çerçevede perde arkasından anlatılmıştır. Simon'un şahsında Batıya özentiyi sembolize eden Zeyneb'in, romanın sonlarına yaklaşıldığında aslında Simon'un imrenilecek bir tarafının olmadığına dair haykırışı ve hikâyenin tamamında Doğulu bütün figürlerin görüşleri kendi seslerinden aktarılmasına rağmen romanın başkarakteri olan Simon'un sesine yer verilmeyerek Batı'nın sessiz olması yeğlenen varlığı "Sesler" in bize duyurmaya çalıştıkları arasında yer almaktadır.

Simon'un tatil için gelmesine rağmen yabancı olduğu Mısır toplumunda uzun süreli dostlukları hedeflemişçesine insanlara cana yakın davranması, insanların dedikodularını tuhaf karşılaması ve kendisinin asla dedikodu yapmaması, muhafazakâr bir toplumun ferdine eşine sadakati öğretmesi, Doğu'nun Batı'dan öğrenmesi gereken değerlerin varlığını işaret etmektedir. Feyyaz, bu bakış açısıyla bir taraftan Doğulular penceresinden Batılı birini sorgulatırken diğer taraftan Batı'nın gözündeki Doğulu imajını sergilemekte ve bir Batılı gözünden doğulu eleştirisi yapmayı da ihmal etmemektedir.

Romanın yayınlanması ve başka dillere tercüme edilmesinden sonra içte ve dışta gösterilen tepkilerin bazıları yazarın kastını aşmıştır. Bir Afrika ritüeli olan kız çocuklarının sünnet edilmesi uygulaması, haksız olarak İslam'la ilişkilendirilmiştir. Yazar ne bu ilişkiden ne de yapılan kasıtlı çarpıtmalardan sorumludur ve onun buna karşı yapabileceği fazla bir şey de yoktur. Zira onun ifadesiyle "yazmak haktır, tercüme etmek haktır, tenkit etmek de haktır."<sup>69</sup>

**Author Contribution / Yazar Katkısı:** *Research design / Çalışmanın tasarlanması:* HU ( %50), SAA ( %50); *Literature review / Literatür taraması:* HU (%50), SAA (%50); *Data collection / Veri toplama:* HU (%50), SAA (%50); *Data analysis / Veri analizi:* HU (%50), SAA (%50); *Writing the article / Makalenin yazımı:* HU (%50), SAA (%50); *Revision the article / Makale revizyonu:* HU (%50), SAA (%50)

**Funding / Finansman:** This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

**Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması:** The authors declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

<sup>69</sup> Feyyaz, *Kıssatu Kıssa*, 100.

## Kaynakça

- Râ'î, Ali. "Esvât". Kahire: Daru's-Şurûk, 2010.
- Bekir, Selvâ. "Rivayetü Esvât ve'zdivâciyyetü'l-Giyemi'z-Zukûriyye f'l-Müctema". Kahire: Daru's-Şurûk, 2010.
- Camous, Thierry. *Doğular/Batılar Yirmi Beş Asırlık Savaş*. Çev. Hande Güreli. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2011.
- Cleveland, William L. *Modern Ortadoğu Tarihi*. Çev. Mehmet Harmancı. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008.
- Doğan, D. Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Ülke Yayın Haber, 1994.
- Feyyaz, Süleyman. *Esvât*. Kahire: Daru's-Şurûk, 2010.
- Feyyaz, Süleyman. *Eyyâmu'l-Mücavir*. Kahire: Daru'l-Hilal, 2009.
- Feyyaz, Süleyman. *Kıssatu Kıssa*. Kahire: Daru's-Şurûk, 2010.
- Erkilet, Alev. *Ortadoğu'da Modernleşme ve İslami Hareketler*. Ankara: Hece Yayınları, 2004.
- Gelvin, James L. *Modern Ortadoğu Tarihi*. Çev. Güneş Ayas. İstanbul: Timaş Yayınları, 2016.
- Görgün, Hilal. "Mısır". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* Ankara: TDV Yayınları, 2004, 29/555-557.
- Görgün, Hilal. "Seyyid Kutub". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* İstanbul: TDV Yayınları, 2009, 37/64-67.
- Güncel Türkçe Sözlük. Erişim: 19 Ağustos 2024. <https://sozluk.gov.tr/>
- Jackmon, Rashar. "Mâzâ Yahdüsü li'l-Edebi'l-Arabiyyi fi'l-Garb" Kahire: Daru's-Şurûk, 2010.
- Lewis, Bernard. *Ortadoğu*. Çev. Selen Y. Kölay. Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2011.
- Lichtaric, Serpko. "El-Müsteva'l-Kevni Li's-Sıra'ı's-Sekafi". Çev. Nevinka Curitsa. (Yayınlanmamış Makale) (ts.).
- Marsot, Afaf Lutfi Al-Sayyid. *Mısır Tarihi*. Çev. Gül Çağalı Güven. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010.
- Memiş, Ekrem. *Kaynayan Kazan Ortadoğu (Geçmişten Günümüze Ortadoğu Sorunları ve Çözüm Yolları)*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2006.
- Memiş, Ekrem. *İsrail Nereye Koşuyor (En Eski Çağlardan Günümüze İsrail-Filistin Mücadelesi)*. Bursa: Ekin Kitapevi, 2006.
- Nâbî, Memduh Ferrâc. "Süleyman Feyyaz Hakkâul-Karyeh", London 2015, Erişim: 13.11.2017. <http://www.alarab.co.uk>.
- Şen Altın, Neslihan. *Edebiyat Sosyolojisi Açısından Postmodern Romanın Toplumsal Temelleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013.
- Usfur, Cabir. "Esvâtü Süleyman Feyyaz". Londra: Cerîdetü'l-Hayat, 2001
- Yılmaz, Durali. *Roman Sanatı ve Toplum*. İstanbul: Ötügen Neşriyat, 1996